

Ch. Karlsson, M. Andersson, T. Norman (red.) – *Handbook of Research Methods and Applications in Economic Geography*, Edward Elgar, Cheltenham, UK–Northampton, MA, USA 2016; XII + 648 s.

Bardzo obszerny tom jest pracą zbiorową 56 autorów, zredagowaną przez trójkę szwedzkich ekonomistów. Liczy 28 rozdziałów, podzielonych na cztery części: (I) ogólne metody w geografii ekonomicznej i *regional science*; (II) metody i podejścia w analizie regionalnej; (III) metody i podejścia w analizie międzyregionalnej oraz (IV) specyficzne kwestie w geografii ekonomicznej i *regional science*.

Autorzy rozumieją geografę ekonomiczną nie jako dyscyplinę akademicką, lecz raczej jako sposób badań działalności gospodarczych i rezultatów ekonomicznych. Jest to świadomy wybór, odzwierciedlony w pracach składających się na recenzowany tom, co ma oczywiście dalsze implikacje. Poszczególne rozdziały są napisane przez autorów z różnym wykształceniem (przede wszystkim jest to ekonomia, a w mniejszym stopniu geografia społeczno-ekonomiczna, geografia kultury i historia ekonomii) i przez badaczy pracujących w ramach różnych tradycji. To implikuje, że podręcznik obejmuje szerokie spektrum metodologii i podejść stosowanych w geografii ekonomicznych działalności i ekonomicznych rezultatów.

Krótkie omówienie historii niektórych podejść i metod empirycznych poprzedza geograficzną analizę działalności ekonomicznej, a w szczególności zachowania lokalizacyjne firm i gospodarstw domowych oraz wynikające z tego struktury przestrzenne, a także czynniki sprawcze wzrostu i rozwoju. Zamysłem redaktorów jest podanie tła do omawianych dalej zagadnień. Tłem tym są elementy klasycznej (i częściowo współczesnej) teorii lokalizacji oraz czynniki i mechanizmy wzrostu i rozwoju regionalnego. Zarówno w pierwszym, jak i drugim zakresie dominujący jest wkład nie-geografów, przede wszystkim ekonomistów. Zdaniem niżej podpisanego, tematyka wzrostu i rozwoju, a zwłaszcza sposób jej podania (s. 6-10), wykracza znacznie poza poziom przygotowania adeptów studiów geograficznych; jest zbyt zaawansowaną wiedzą również dla większości ekonomistów.

Część I obejmuje przyczynki przedstawiające ogólne metody w tym sensie, że są one narzędziami, które można stosować w analizie rozmaitych tematów. Zawiera prezentacje i przeglądy ogólnych metod i narzędzi, takich jak ekonometria przestrzenna, multiregionalne (lub przestrzenne) modele równowagi, analiza *shift-share*, GIS, pomiar przestrzennej koncentracji i dyspersji, sieci neuronowe, analiza rachunków społecznych. Poszczególne rozdziały napisane są nierówno, ale do najlepszych w I części zaliczyć można J. LeSage'a o modelach regresji przestrzennej, P.A. Longleya o systemach informacji geograficznej, czy G. Arbi i innych – o miarach koncentracji i dyspersji.

Część II traktuje o metodach i podejściach analizy regionalnej. Autorzy koncentrują się na analizie gospodarczych struktur regionów i ich konsekwencjach dla rozwoju

regionalnego i oceny wzrostu. Ta część obejmuje przyczynki dotyczące takich kwestii jak modele bazy ekonomicznej i analiza lokalnych mnożników, regionalne rozwinięcia endogenicznej analizy wzrostu, empiryczna analiza ekonomiki aglomeracji i debata o specjalizacji i zróżnicowaniu, empiryczne postępy w ewolucyjnej geografii ekonomicznej¹, analiza regionalnych systemów innowacji, analiza regionalnej sieci społecznej (tzw. lokalny kapitał społeczny) i metody analizy wpływu powstawania nowych firm na rozwój regionalny. Dobrze napisane są rozdziały o analizie bazy ekonomicznej (Thulina), o ekonomice aglomeracji w odniesieniu do miejskiego i regionalnego wzrostu (van Oorta), czy o geograficznych klastrach firm przemysłowych, rozpatrywanych w ramach ewolucyjnej geografii ekonomicznej (Frenkena i Boschmy).

W części III uwaga autorów koncentruje się na badaniu współzależności między regionami. Wynikają one z interakcji między regionami i miejscami w postaci przepływów ludzi, produktów, technologii i wiedzy. Współzależność implikuje również, że inwestycje w jednym regionie mogą 'rozlewać się' na inne regiony, a siła takich efektów ubocznych często zależy od odległości geograficznych i leżących u ich podstaw struktur dostępności. Ta część obejmuje metody i podejścia odnoszące się do międzyregionalnych przepływów i efektów ubocznych. Prezentuje się metody i ujęcia stosowane w międzyregionalnym modelowaniu nakładów-wyników, analizę migracji międzyregionalnych, technologiczne efekty uboczne, dostęp do rynku i konsekwencje obniżki kosztów wymiany, jak również metody i podejścia do pomiaru dostępności regionów i potencjału rynkowego w odniesieniu do różnych typów zasobów. Do ciekawszych w części III zaliczyć można rozdział poświęcony analizie migracji międzyregionalnych ze szczególnym uwzględnieniem ich determinant: atrybutów indywidualnych i zmiennych regionalnych (Faggian i inni).

W końcu, część IV zawiera przyczynki zorientowane na metody i podejścia istotne, lecz specyficzne w geograficznej analizie działalności gospodarczej. Obejmuje prace na temat regionalnej znajomości analizy funkcji produkcyjnych, zastosowania metod jakościowych w ocenie programu regionalnego, metody lokalnej oceny społecznej i ekonomicznej, jak również analizę geografii wpływu przedsiębiorczości i regionalnych rynków pracy. Generalnie, tematyka rozdziałów części IV jest jeszcze bardziej heterogeniczna niż poprzednich części tomu, ale i tutaj znajdziemy ciekawe, jak na przykład poświęcony znacznemu wpływowi przedsiębiorczości na rozwój gospodarczy regionu lub omawiający możliwości wydłużenia czasu pracy na holenderskim rynku.

Już ten pobieżny przegląd problematyki wskazuje na dwie kwestie. Po pierwsze, mimo formalnego podziału publikacji na cztery wspomniane części, widoczny jest brak konsekwentnego sprofilowania tematyki. Wydaje się, że naturalnym kryterium porządkującym w pracy mógłby być charakter omawianych metod, jak to się czyni w podobnych publikacjach. Tak jednak nie jest. Po drugie, zakres publikacji obejmuje swoisty 'miks' przede wszystkim nowej geografii ekonomicznej (NGE), ekonomiki przestrzennej i *regional science*. Co ciekawe, sam termin NGE jest w pracy stosunkowo rzadko stosowany (czasem zamiennie z '*geographical economics*'), mimo omawiania wielu klasycznych zagadnień NGE, takich jak model rdzenia-peryferii Krugmana, tegoż Krugmana

¹ Szerzej w: R. Boschma, R. Martin (red.), 2010, *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*, Edward Elgar, Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA, X + 559 s. (zob. recenzję niżej podpisanego w Przeglądzie Geograficznym, 2010, 82, 4, s. 629-634).

model przestrzennej koncentracji, rozwinięcia klasycznego modelu *shift-share* (Dunna), funkcja produkcji Cobb-Douglassa, koncepcje dostępności i potencjału rynkowego, czy ewolucyjna geografia ekonomiczna. Szeroki przegląd współczesnych metod, podejść i zastosowań w geografii ekonomicznej jest stosunkowo najbliższy zaawansowanemu matematycznie ujęciu scjentyfistycznemu, lecz ujęć jakościowych w pracy brakuje (wyjątkiem jest rozdział 25 poświęcony ewaluacji programu regionalnego), a tradycyjna geografia ekonomiczna jest praktycznie niewidoczna.

Porównując recenzowaną publikację z wydaną niemal dwie dekady wcześniej świetną pracą Guya M. Robinsona² widać, jak wąsko geografię ekonomiczną rozumieją redaktorzy i autorzy recenzowanego tomu. W powołaniach na literaturę przeważają prace ekonomiczne, planistyczne i socjologiczne. Często cytowane są również *Regional Studies*, *Journal of Economic Geography* (organ NGE), *Growth and Change*, *Journal of Regional Science*, *Papers in Regional Science*, *Annals of Regional Science*, *International Regional Science Review*, *Urban Studies*, *Journal of Econometrics*, *Environment and Planning A*. Natomiast klasyczne prace geograficzne są w absolutnej mniejszości, a znane i cenione periodyki geograficzne są bardzo rzadko cytowane (jak bliskie zakresem tematycznym *Geographical Analysis*, *Economic Geography*, częściowo *TESG*, *Geoforum*, *Journal of Transport Geography*, czy *Annals of the Association of American Geographers*) lub wręcz pominięte (na przykład *Professional Geographer*, *Transactions of the IBG, Area*). Trochę to dziwne w pracy, która w tytule ma geografję ekonomiczną, prawda?! Zdaniem niżej podpisanego, zarówno termin, jak i pojęcie 'geografia ekonomiczna' są, niestety, przez twórców tomu nadużywane, co widać już w tytule recenzowanego tomu, zaś implikacje braku określenia zakresu rzeczowego pracy są aż nadto widoczne.

Zbigniew Taylor
IGiPZ PAN, Warszawa

**E. Zuzńska-Żyśko – *Procesy metropolizacji. Teoria i praktyka*,
Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, 432 s.**

Procesy metropolizacji są jednymi z najbardziej charakterystycznych we współczesnym świecie. Z dużą intensywnością zachodzą też w Polsce, czemu sprzyja coraz silniejsze umiędzynarodowienie krajowej gospodarki, polegające choćby na rosnącym uzależnieniu od korporacji międzynarodowych. Rozwijają się też badania z zakresu metropolizacji, prowadzone głównie przez geografów, ekonomistów i socjologów. Wraz z przyrostem wiedzy, powstają różne syntezy o charakterze podręcznikowym i przeglądowym. W styczniu 2017 r. baza bibliograficzna Biblioteki Narodowej na zapytanie za pomocą słów kluczowych „metropolie” i „metropolizacja” wskazuje aż 170 (!) publikacji zwartych, w tym po roku 2000 – 51 pozycji. Dodatkowe kwerendy w popularnej wyszukiwarce Google Scholar wskazują, że szczególnie często cytowane są studia

² G.M. Robinson, 1998, *Methods & Techniques in Human Geography*, John Wiley & Sons, Chichester, XVI + 556 s. Poza najszerzej omówionym nurtem scjentyfistycznym, autor charakteryzuje również podejścia jakościowe, analizę marksistowską, geografję feministyczną i geografję postmodernistyczną (zob. recenzję niżej podpisanego w *Przeglądzie Geograficznym*, 2000, 72, 4, s. 512-514).

B. Jałowickiego³ oraz T. Markowskiego i T. Marszała⁴. Monografia Elżbiety Zuzańskiej-Zyśko została wydana przez uznawane za prestiżowe Wydawnictwo Naukowe PWN, ma zatem szansę dołączyć do grona głównych opracowań podręcznikowo-przeglądowych z zakresu metropolizacji.

Opracowanie składa się z 6 dużych rozdziałów, obszernego spisu literatury i 2 krótkich załączników (indeks pojęć i skrótów). Jak pisze Autorka, jest ono „rozwinieciem [jej – PS] dotychczasowych badań w zakresie geografii osadnictwa miejskiego oraz kontynuacją badań problematyki miejskiej w zakresie dużych i złożonych struktur osadniczych”.

Dosyć dobrze sformułowano cele i założenia pracy (s. 10-14). Przedmiotem badań jest metropolizacja w ujęciu statycznym, dynamicznym i funkcjonalnym. Podstawowym celem jest uporządkowanie i systematyzacja wiedzy na temat tych procesów. Po drugie celem jest identyfikacja uwarunkowań procesów metropolizacji w regionie katowickim. Celem trzecim jest analiza porównawcza ośrodków metropolitalnych i ich regionów. Cel ten nazwano „aplikacyjnym uwzględniającym podejście metodyczne”, co nie jest do końca jasne. W tej części mankamentem jest też nadmierny wysiłek w stawianiu hipotez (s. 12), które są dość oczywiste („metropolizacja stanowi złożony problem badawczy” i „na badanym obszarze [region katowicki – PS] obserwuje się przesłanki metropolizacji”). Te niedociągnięcia wadzą podwójnie, gdyż po pierwsze, jak wspomniano, są banalne, a po drugie – kontrastują z innymi dobrze przygotowanymi założeniami i całą doskonałą konstrukcją pracy. Przypuszczam, że takie posunięcie wynikało z tego, aby opracowanie spełniało warunki „pracy wymaganej na stopień”, ale w przypadku konstrukcji pracy o charakterze w dużej mierze monograficznym, nie było to konieczne.

W dalszej kolejności Autorka omawia inne kwestie konstrukcyjno-teoretyczne (m.in. zakres przestrzenny, materiały źródłowe, metody), a następnie (rozdział 2) przechodzi do omówienia metropolizacji w literaturze przedmiotu, ustalając m.in. terminologię.

Rozdział 3 poświęcony jest podstawom badań metropolitalnych, a rozdział 4 – głównie koncepcji regionu metropolitalnego. Są to dwa dość zbieżne rozdziały, o bardzo dużym ładunku koncepcyjno-teoretycznym, a w drugiej kolejności metodologicznym. Stanowią, moim zdaniem, najwartościowszą część pracy. Jest to bowiem autorska synteza zagadnień kształtowania się regionów funkcjonalnych i metropolitalnych. Warto podkreślić, że konceptualizacja tych zagadnień została szczególnie dobrze dobrana do Polski, z uwzględnieniem jej specyfiki, a także dorobku naukowo-badawczego polskiej szkoły geografii osadnictwa (K. Dziewoński, P. Korcelli i inni). Autorka wykazała się dobrą orientacją w olbrzymiej literaturze przedmiotu, co identyfikować można poprzez umiejętność „wyluskania” prac rzeczywiście najważniejszych i wnoszących postęp w tej dziedzinie.

Rozdział 5 jest studium przypadku i jego objętość (120 s.) wskazuje, że po dodaniu części wstępnej i zakończenia mógłby stanowić odrębną pracę monograficzną. Znalezienie się wraz z bardziej koncepcyjno-teoretyczną częścią jest jednak uzasadnione, gdyż stanowi egzemplifikację wcześniejszych ustaleń i w ten sposób monografia zyskuje na kompleksowości. Dogłębnie i trafnie zanalizowano w tym rozdziale zagad-

³ B. Jałowicki, 1999, *Metropolie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Białystok oraz 2000, *Spółeczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

⁴ T. Markowski, T. Marszał, 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.

nienia metropolizacji na przykładzie regionu katowickiego (a także w niektórych przypadkach w szerszym układzie). Szczególnie cenna jest delimitacja czterech regionów funkcjonalnych, składających się na „Region Metropolitalny Silesia” oraz opis procesu metropolizacji funkcjonalnej. Nie zgadzam się jednak z opinią Autorki, że osiągnięciem badawczym jest zastosowanie metod pomiaru identyfikacji i delimitacji regionów funkcjonalnych, gdyż tego typu metody, a w szczególności metoda największego przepływu Nystuena-Dacey’a jest powszechnie stosowana i modyfikowana w zależności od potrzeb.

Ostatni rozdział (6) jest krótkim podsumowaniem najważniejszych ustaleń, związanych zarówno z uniwersalnymi prawidłowościami, jak też policentryczną specyfiką konurbacji katowickiej.

Podsumowując, za główne zalety monografii uważam:

- udaną i oryginalną syntezę zagadnień kształtowania się regionów funkcjonalnych i metropolitalnych, o co przy wielości opracowań na ten temat nie jest łatwo;
- szczególnie udaną konceptualizację powyższych zagadnień w odniesieniu do specyfiki Polski;
- znakomite osadzenie koncepcyjno-teoretyczne i metodologiczne, kontynuujące polski dorobek w tym zakresie (szkoła prof. Dziewońskiego);
- wyczerpujące opisanie zagadnienia metropolizacji na przykładzie Polski, wraz z udaną implementacją bardziej szczegółowych badań dotyczących regionu katowickiego (górnosłaskiego, zagłębiowskiego);
- konceptualizację i identyfikację metropolizacji funkcjonalnej w regionie katowickim;
- delimitację regionów funkcjonalnych w regionie katowickim (wchodzących w skład Regionu Metropolitalnego Silesia) i wykazanie istnienia czterech układów tego typu, co stanowi postęp w identyfikacji terytorialnej.

W monografii można znaleźć też pewne uchybienia, o których częściowo już pisałem. Jest sporo literówek, zdarzają się też omyłki w podpisach kilku rycin. Dziwi to w takim wydawnictwie, jakim jest PWN.

Na zakończenie warto zastanowić się, na ile monografia stanowi postęp w stosunku do innych wydawnictw przeglądowo-podręcznikowych, albo też, czym się od nich różni w pozytywnym sensie. Wydaje się, że w porównaniu z dotychczasowymi monografiami, w studium E. Zuzańskiej-Żyśko w największym stopniu uwzględniono kontekst polski. Z tego względu podręcznik warto zarekomendować zwłaszcza studentom kierunków geograficznych, ekonomicznych i socjologicznych, zgłębiającym zagadnienia urbanizacji, rozwoju regionalnego, itp. Warto też pomyśleć o drugim wydaniu, w którym usunięto by różne niedociągnięcia, zarówno merytoryczne, jak też redakcyjne.

Przemysław Śleszyński
IGiPZ PAN, Warszawa

